

Антін Крушельницький: до поетики стилю на прикладі новели «Михась і Ганна», оповідання «Докія».

Оксана Новицька. «Антін Крушельницький: до поетики стилю (на прикладі новели «Михась і Ганна», оповідання «Докія»)».

Стаття присвячена осмисленню проблемно-тематичного та жанрово-стилістичного розмаїття поетики Антона Крушельницького. У роботі з'ясовуються характер малої прози, базованої на синтезі традицій української літератури та модерних новацій в ній, розкриваються особливості і стильові модифікації прозописьма письменника.

Ключові слова: жанр, композиція, кульмінація.

Oksana Novitskaya. Antin Krushelnytsky: to the poetics of style (as the example, the novels «Mykhas and Hanna», the story «Dokia» are taken).

The article deals with the interpreting the problem and subject, genre and stylistic diversity of Antin Krushelnytsky' poetics. The author analyzes the nature of the small prose, based on the synthesis of traditions of Ukrainian literature and modern innovations in it. The peculiarities and style modifications of the writer's prose-letter are considered.

Key words: genre, composition, culmination.

Специфіка освоєння дійсності митцями кінця XIX – початку XX століття спиралася в українській літературі на нову естетичну концепцію ідейно-художньої системи, що простежується як у розвитку нових шляхів освоєння світу, так і в творчій еволюції великих майстрів епохи: Євгена Мандичевського, Сильвестра Яричевського, Стефана Коваліва, Антона Крушельницького, Василя Стефаника, Лесі Українки та інших. Модифікація жанрів і родів, притаманна літературі початку XX століття, була ґрунтом для дослідження таких вчених, як І.О.Денисюк, В.В.Фашенко, Ф.М.Білецький, Д.С.Наливайко, О.Галич та інші. Художній набуток А.В.Крушельницького з цього погляду є оригінальним і своєрідним явищем, що об'єктивно вписується в ту діалектику зміни типів мислення, художніх систем та естетичних структур,

яке все ще потребує осмислення й переосмислення, глибоких досліджень і роздумів.

Наше дослідження має на меті простежити основні етапи модифікації жанрів новели та оповідання в творчості А.В.Крушельницького і характер поступування стильових домінант у його прозі.

Твір Антіна Крушельницького «Михась і Ганна» був опублікований двічі під різними жанровими визначеннями: 1903 року в «Літературно-науковому віснику» разом з іншим оповіданням «Докія», 1989 року як новела в збірнику «Українська новелістика кінця ХІХ – поч. ХХ ст.: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі). Жанрове визначення, подане в публікації кінця ХХ століття, ближче до розуміння новели в сучасній теорії літератури і точніше відображає особливості цього твору.

Новела «Михась і Ганна» порушує тему шлюбу, сімейних стосунків, причин нерозуміння між чоловіком і жінкою. Композиційна організація описового типу зосереджує увагу читача не на подіях, а на переживаннях героїв і на розвиткові їхніх стосунків. В основі – конфлікт між сподіваннями, що покладають на шлюб чоловік і жінка. Михась «шукав газдині з господарського дому, та й ще й за грошиками обзирався» [Дзеверін 1989: 490], а коли знайшов, що хотів, то була в нього «одна лише жура, як тут освоїтися з чужим собі створінням!» [Дзеверін 1989:490]. Ганна ж кохала і сподівалася того ж у відповідь. Така зав'язка конфлікту. І недаремно Михась непокоївся: віддану йому душею і тілом Ганну він обіймає «зимно», «на пестоші її відповідає холоднй устиск, а за пестоші служити мусять їй байдужні слова...» [Дзеверін 1989:491]. Чоловік дратується, що мусить кидати своє товариство, відвикати від холостого життя, «щасливий, коли вирветься од неї на хвилину» [Дзеверін 1989: 491].

Ганна хазяйнує, щоб чоловік її похвалив, але їй починає «нудити» подружнє життя: «Не відбираючи ніяких пестошів, вона перестає й сподіватися їх від мужа» [Дзеверін 1989:491]. Не знайшовши забуття в хазяйнуванні, жінка «плаче, голосить по своїй утраченій весні...» [Дзеверін 1989: 491]. Розпач Ганни, яка відчуває себе покинутою при живому чоловікові, є кульмінацією твору. За цим жінка розв'язує конфлікт шлюбних

сподівань доступним їй засобом. Виплакавши всі сльози, повертає думки до життя позародинного. З вікна свого будинку придивляється вона до міського життя, приміряє його на себе і, поки Михасьо «радується своєю газдинею», «радується і Ганна надією на недалекий бал», який має бути початком її «нового щастя» [Дзеверін 1989:491].

«Михась і Ганна» – розповідь про душевний злам закоханої жінки. Нібито мова йде лише про перший місяць подружнього життя і вся новела може бути початком будь-яких перипетій, але все, що буде далі із цим шлюбом, вже неважливе, вже вирішене остаточно. Душевний злам відбувся, обраний Ганною шлях – лише наслідок Михасевого шлюбу з розрахунку, весь той очікуваний «бал» – лише розгорнутий епілог до початкової новели, яка за своїм значенням є кінчною. Саме тому до збірки, опублікованої наприкінці ХХ ст., твір увійшов як новела, адже однією з новелістичних ознак є лаконічність: все важливе сказане, будь-які додавання зайві.

Саме ця неможливість щось додати зосереджує увагу на ідеї твору – у шлюбі потрібні відвертість і взаєморозуміння, а інакше обдурені сподівання шукатимуть виходу, руйнуючи все на своєму шляху: долі, життя, особистість.

У формі розповіді від третьої особи, тобто за допомогою наратора-усезнавця А.Крушельницький спостеріг тонкі психологічні нюанси в розвитку стосунків головних героїв, глибоко проник у причини поведінки Михася і передав переживання Ганни. Особливість творчої манери письменника в тому, що він не визначає остаточно, до останньої коми і крапки, психологію персонажів, не робить жодних висновків, а тільки правдиво і точно окреслює напрям, чим залишає читачеві простір для роздумів.

На прикладі одного шлюбу автор правдиво показав типову картину стосунків, які виникають, коли чоловік одружується на приданому жінки, а не на ній самій. На стильову приналежність новели «Михась і Ганна» до реалізму вказує правдивість і типовість зображуваного в ній.

Оповідання «Докія» було опубліковане 1903 року в «Літературно-науковому віснику» разом з новелою «Михась і Ганна», з якою воно об'єднане родинною тематикою. Тема

твору – докори сумління жінки, яка засадила чоловіка у в'язницю, а потім і сама туди потрапила.

Невелике за обсягом оповідання має змішаний тип композиційної структури, в якому поєднуються ознаки подієво-розповідної та описової побудови [Галич 2001: 244 – 245]. Як мчить по колу збентежена думка Докії, щораз повертаючись то до страхів, то до приниження, вихоплюючи з пам'яті уривки вражень та спогадів, так перед читачем розгортаються обставини дії, причини та наслідки. Жінка згадує, як віддали її за нелюба, як вона не могла з ним жити, проганяла від себе, боялася його. Як чоловік оскаженив і хотів її вбити, за що вона засадила свого Івана на цілий рік у тюрму. Та найбільше пече Докію сором за те, що вона й сама потрапила в тюрму на чотири тижні, бо так набідувалася та виголоднила, що зважилася вкрасти чужу бараболю. Здається, чотири тижні не рік, але Іван вийде на два тижні раніше, отже знатиме і свій, і жінчин сором. А відтак Докія здогадується, що чоловік не захоче слухати її виправдань, не стане її прощати, а «відпекається і хати і рідного села і жінки-злодійки» [Крушельницький 1903: 129]. Її побоювання справдилися – Іван приходить до неї лише щоб висловити докір: «Мене засадила на цілий рік у тюрму – тай сама пішла туди-ж! За чужу кривду Бог карає!..» [Крушельницький 1903: 131], – і йде назавжди. У його словах проголошується ідея твору – за чужу кривду Бог карає: Докія залишається сам на сам із своїм сумлінням, не отримуючи прощення.

Подієва основа твору є кульмінацією родинного конфлікту, в якому що далі, то важче визначити винних (батьків, що віддали за нелюба, чоловіка, що не зміг привернути до себе жінку, жінку, що не схотіла змиритися з вибором батьків і не спробувала навіть призвичаїтися до чоловіка, бідність і голод, що підштовхнули до злочину, суд, що засудив...). Епілог і навіть зав'язка й розвиток дії розпорошені, розкидані, перемішані. Прогнозована розв'язка повідомляється задовго до кульмінації. Специфічна композиційна побудова модифікує жанрові ознаки оповідання, концентрує сюжет на одній думці «простить чи не простить чоловік?», отже, згідно з сучасними дефініціями, твір набуває ознак новели.

Використання прийому потоку свідомості, який моделюється від імені наратора-усезнавця, створює напруження внутрішніх докорів сумління, які, переповнюючи Докію, прориваються назовні: «І кричить із болю і ридає і головою б'є в стіну...» [Крушельницький 1903:130]. Думки перескакують з одного на інше і, поки триває оповідь, двічі проходять коло її особистого пекла. З жахом Докія думає, що скаже Іван, як не застане її дома, бо якби вона була, то впала б навколішки й вимолювала прощення – нехай би собі бив, аби вибачив. У формі молінь читач дізнається, за що і як вона «засадила до криміналу» чоловіка. Ще раз ця історія подається в спогадах Докії про свідчення в суді над нею. Причини її власного ув'язнення прояснюються через спогад про крадіжку картоплі, про те, як спіймали на гарячому і судили, як вона на суді пояснювала причини свого вчинку. І знову думки ув'язненої повертаються до її злочинства в уявних виправданнях перед чоловіком: «Чи повіриш ти, що з біди я ходила брати чужу мандрибуку!» [Крушельницький 1903: 131]. Мова твору розмовна, просторічна, насичена діалектизмами, напружена, динамічна.

Часові межі твору становлять два тижні до Михайлова дня. На початку Докія підраховує, що Іван вийде через два тижні – на Михайла, а їй потім сидіти ще два тижні. У кінці з'являється і сам Іван, з чого можна здогадатися, що сьогодні Михайлів день. Але внутрішній час не розподілений по днях чи годинах. Перебування Докії у в'язниці – то безупинні докори сумління, ходіння колами пекла, яке може тривати безкінечно. Два тижні суцільної муки, страхів, очікувань, невідомості зливаються у свідомості жінки в суцільне каяття, яке, на жаль, не потрібне Іванові і тому не приносить полегшення. Отже, особливість новели «Докія» в тому, що притаманна реалізму народна тематика висвітлюється крізь призму модерністської поезики.

Література: *Дзевєрін 1989:* Дзевєрін І.О. Українська новелістика кінця ХІХ – початку ХХ століття: оповідання, новели, фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі: [антологія / упоряд.: І.О.Дзевєрін]. – К.: Наукова думка, 1989. – 688 с.; *Галич 2001:* Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: Підручник. – К., 2001. – 488 с.;

Крушельницький 1903 – Крушельницький А.В. Докія: Нарис / Крушельницький А.В. // Літературно-науковий вісник. – 1903. – Т.23, №8. – С.128 – 130.

Оксана Новицкая. «Антон Крушельницький: к поэтике стиля (на примере новеллы «Михаил и Анна», рассказа «Докия»)».

Статья посвящена осмыслению проблемно-тематического и жанрово-стилистического разнообразия поэтики Антона Крушельницкого. В работе определяются характер малой прозы, основанной на синтезе традиций украинской литературы и современных новаций в ней, раскрываются особенности и стилиевые модификации прозаического письма писателя.

Ключевые слова: жанр, композиция, кульминация.

Алла Петрик, асп. (Тернопіль).

ББК 83.3(4Укр)

УДК 82-312.1.

Рецепція архетипного образу богині Артеміді в романі Віктора Домонтовича «Дівчина з ведмедиком»

Стаття присвячена детальному висвітленню особливостей архетипного значення міфологічного образу богині Артеміді в постаті головної героїні роману Віктора Домонтовича «Дівчина з ведмедиком». Особлива увага приділяється аналізу загальних закономірностей пошуків смислу буття «ноюю» жіною модерної доби, що стає предметом осмислення в тексті Віктора Домонтовича.

Ключові слова: міф, колективне несвідоме, архетип, архетипне значення, Анімус.

Alla Petryk. The reception of archetypal goddess of Artemis in the novel «Girl with a bruin» by Victor Domontovych

The article is devoted to the detailed illumination of features of archetypal value of goddess Artemis in the figure of the main heroine of the novel Zina Tikhmeneva. Much attention is paid to the analysis of the general conformities in the searches of the meaning of life by a new woman of modern period described in the text by Victor Domontovych.

Key words: myth, collective unconsciousness, archetype, archetypal meaning, Animus.